

ВІДГУК

офіційного опонента про кваліфікаційну наукову працю
Брик Марини Мурманівни «Вербалізація варіантів сприйняття образу
Туреччини представниками російської та англійської лінгвокультур
(на матеріалі романів письменників-білінгвів),
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі
спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство
(Київ, 2020. 269 с.)

Нинішні виклики мовознавчої науки тяжіють до створення міждисциплінарного профілю лінгвістичних парадигм, що дає змогу «подивитися» на вже відомі лінгвістичні явища з інших ракурсів. У цьому аспекті особливої ваги набувають лінгвокомпаративні праці, сфокусовані на виявленні взаємозв'язків мови, свідомості та культури із подальшою екстраполяцією на етноспецифічні виміри міжмовних паралелей. Саме в такому комплексному міждисциплінарному ключі виконана рецензована робота М.М. Брик. Перспективність та актуальність роботи підсилює і той факт, що рецензована дисертація концептуально побудована на положеннях нового для вітчизняного мовознавства напрямку лінгвоімагології, який розробляє керівник здобувачки проф. Л.П. Іванова. Безперечно, роботи такого плану є пріоритетними для сьогоденної лінгвістики, оскільки вони формують новий модус для кваліфікації традиційних мовних одиниць і розширюють експланаторні горизонти філологічних студій.

М.М. Брик здійснює дослідження на сучасному матеріалі: романах «Сладкая соль Босфора» (2006) російськомовного письменника Ельчіна Сафарлі та «Waiting for the Tulips to Bloom: Adrift in Istanbul» (2015) австралійської письменниці-експатріантки Лізи Морроу. Вибір матеріалу став не випадковим, адже в обох творах увага прикута до Стамбулу,

епіцентру турецької культури, який відображено в іншомовних текстах (російському та англійському) крізь призму авторської (індивідуальної, суб'єктивної) перцепції. Фактичний матеріал, залучений до дослідження (758 одиниць), є цілком достатній для обґрунтованості результатів. Вилучені одиниці небезпідставно визнають особливими, «показовими» вербальними оболонками для образного осмислення чужої культури. Авторка залучає до мовного аналізу безеквівалентну лексику, прецедентні феномени (артефакти, символи, імена та назви, ритуали, вислови), досліджує топонімікон художніх творів із позицій його культурної специфіки.

Відродно, що дисертантка пропонує інтегрований підхід до розуміння категорії образу, вказує на його суб'єктивний характер, що є продуктом індивідуально-авторської креативної свідомості носіїв різних мов. Встановлення закономірностей моделювання образу Туреччини авторами-білінгвами та його вербалізації в російській та англійській мовах спрямовує здобувачку на пошук національно-культурних стереотипів у картинах світу носіїв цих мов, а також дає можливість встановити ступінь впливу турецької мови та культури на особистості авторів.

Імпонує і те, що в дослідницькому полі є місце для обґрунтування зв'язку лінгвоімагології з лінгвокультурологією, міжкультурною комунікацією, когнітивною та комунікативною лінгвістикою. Водночас дисертантка вказує на специфіку лінгвоімагології як окремого напрямку мовознавства, сферою інтересів якого є вивчення мовної репрезентації чужих/інших національних культур, а предметом дослідження – вербалізація образу певного етносу чи країни у свідомості іншої нації (с.32).

Позитивної оцінки варті завдання, що ставить М.М. Брик для досягнення мети. Здобувачка обґрунтовує ефективність вивчення образу країни в лінгвоімагологічному аспекті із залученням різнорівневих мовних

одиниць; встановлює подібності та відмінності образного відображення дійсності в свідомості Е. Сафарлі та Л. Морроу; описує фонетико-графічні особливості безеквівалентної лексики, кількісно та якісно аналізує прецедентні феномени.

Новизною позначена вдала спроба розроблення механізму опису мовної картини світу автора, який полягає в аналізі різних мовних одиниць, які беруть участь у створенні образу чужої для автора культури та корелюють із традиційною моделлю мовної особистості.

Обґрунтованістю і логічністю вирізняється обрана дисертанткою сукупність методів та прийомів дослідження (термінологічний аналіз, контекстуальний аналіз, дискурс-аналіз, сентимент-аналіз, лінгвокультурний аналіз, лінгвопрагматичний метод). При цьому значну роль відведено прийому лінгвоімагологічної інтерпретації тексту, який М.М. Брик вміло застосувала для встановлення авторської оцінки чужої культури, аналізуючи морфологічні, синтаксичні та стилістичні особливості художніх текстів.

Показовою є логічна структурованість дисертації. Вона містить вступ, чотири розділи, часткові та загальні висновки, список використаної літератури (376 позицій, із яких 50 – іноземними мовами), довідкові та лексикографічні джерела (23 позиції). Заслужують на схвальну оцінку п'ять додатків.

Перший розділ роботи «Теоретичні засади вивчення лінгвоімагологічного відображення образу Туреччини у свідомості носіїв різних мов» (с. 28-70) позначений чітким формулюванням теоретичних положень. Дисертантка аргументує лінгвоімагологічне розуміння категорії «образ», відмежовує його від когнітивного, психолінгвістичного, лінгвокультурологічного. М.М. Брик висуває вихідну теоретичну презумпцію, яку послідовно підтверджує фактологічним матеріалом у наступних розділах: «Імагологія не лише розкриває образ іншого, а також,

зважаючи на процеси рецепції та оцінки, характеризує і сам суб'єкт, що сприймає (Л.П. Іванова), відображає його національну свідомість та систему цінностей» (с. 34).

Імпонує те, що здобувачка зосереджує увагу на дихотомії «варіантність / інваріантність» у контексті особистісного сприйняття і відображення іншомовної культури. М.М. Брик послідовно розкриває особливості відтворення образу країни крізь призму тріади «мова – культура – індивід». Водночас дисертантка свідомо того, що вербальне вираження образу країни у художніх текстах, залучених до аналізу, є відмінним, оскільки мовна свідомість письменника не позбавлена суб'єктивності.

У цьому контексті перспективним видається факт вербалізації образу Туреччини в романах з опертями на модель мовної особистості Ю.М. Караулова. Відповідно образ країни в художніх текстах аналізується через одиниці вербально-семантичного, когнітивного та прагматичного рівнів: метафоричні парадигми, прецедентні феномени, безеквівалентні одиниці та іншу культурно марковану лексику.

Схвальної оцінки заслуговує другий розділ дисертації «Методологічна база для аналізу образу Туреччини в етнічній свідомості сучасних письменників» (с. 71-91). Він містить розроблену комплексну методику аналізу образу країни в лінгвоімагологічному аспекті із залученням мовних одиниць різних рівнів. На тлі методологічних установок авторка репрезентує власну комплексну поетапну методику проведення дослідження щодо відображення образу Туреччини представниками російської та англійської лінгвокультур. Характерно, що на всіх етапах дослідження проводилось зіставлення для встановлення подібностей та відмінностей у використанні мовних одиниць для створення образу Туреччини в романах Е. Сафарлі та Л. Морроу.

Вважаємо, що окреслені у вступі та перших розділах роботи філософські принципи дослідницької діяльності, конкретні методи і методики дослідження, тобто вихідні метанаукові презумпції, світоглядні переконання дисертантки видаються адекватними модусу розуміння природи й сутності досліджуваного об'єкта.

У третьому розділі роботи «Стилістичні особливості образного осмислення дійсності в романах Е. Сафарлі та Л. Морроу» (с. 92-119) дисертантка описує образні світоглядні авторські парадигми, віднайдені в досліджуваних текстах, визначає ключові поняття, що зазнають метафоризації, та встановлює групи корелятивів, які беруть участь у побудові їх образів. Цей розділ роботи є показовим щодо імплементації теоретичних положень у практичну площину. М.М. Брик залучає до аналізу достатню кількість мовних одиниць, які реконструюють обернені та однонаправлені образні парадигми спільних референтних областей (ЛЮДИНА ФІЗИЧНА, ЛЮДИНА ДУХОВНА, НЕЖИВА ПРИРОДА, АБСТРАКТНЕ , КОНКРЕТНИЙ ПРЕДМЕТ) та встановлених ізоморфних (ЖИВА ПРИРОДА, НЕЖИВА ПРИРОДА, ЛЮДИНА ФІЗИЧНА, КОНКРЕТНИЙ ПРЕДМЕТ, НАДПРИРОДНЕ, КУЛІНАРНИЙ ВИРІБ) та аломорфних (БЮРОКРАТІЯ, АБСТРАКТНЕ, ВІЙСЬКОВІ ДІЇ, ЛЮДИНА ДУХОВНА, МИСТЕЦЬКЕ ЯВИЩЕ) корелятивів в англійському та російському художніх текстах. Кількісні підрахунки виявлених моделей сполучуваності референтів та корелятивів метафоричних парадигм є основою для верифікації висновків про спільне та відмінне в системах цінностей авторів Е.Сафарлі та Л.Морроу як представників різних лінгвокультур. Зокрема, здобувачка наголошує на посиленій увазі до духовної сфери людини у творі Е.Сафарлі та концентрації на фізичному, матеріальному у творчості Л.Морроу.

У четвертому розділі роботи «Особливості вербалізації образу чужої культури в романах Е. Сафарлі та Л. Морроу» (с. 120-191) дослідниця зупиняється на лінгвоімагологічному аналізі основних груп культурно

маркованої лексики, яку використовують письменники для створення образу Туреччини та її культури. Зокрема, авторка аналізує безеквівалентну лексику з позицій адаптації її в іншій мові (дескриптивна перифраза, словниковий переклад, оказіональні відповідники, гіперонімічні перейменування). У дослідницьке поле потрапляють також екзотизми, ранжовані за тематичними групами («Релігія», «Громадські місця», «Їжа та напої», «Побут», «Звертання», «Одяг»), прецедентні феномени (артефакти, символи, імена та назви, обряди, звичаї, вислови) та топоніми (ойконіми та гідроніми Туреччини, дотично - топонімикон інших країн).

Обґрунтованими вважаємо висновки дисертації, які відтворюють основні результати дослідження, викладені в розділах, і поглиблюють їхній зміст та вагу в контексті висунутих теоретичних положень. Показовим є і те, що висновкова частина узгоджена з визначеними у вступі завданнями. Добре те, що в них вдалося акумулювати найбільш вагомі, теоретично виважені та практично доведені результати зіставного аналізу вербального вираження лінгвоімагологічного образу Туреччини в свідомості представників російської та англійської лінгвокультур.

Водночас актуальність об'єкта дослідження, новітність його предметних параметрів створює широке коло для наукових роздумів і дискусій. Природно, що проблема авторського відтворення образу нерідної країни крізь призму діалогу мов і культур, порівняння отриманого образу з існуючими стереотипними уявленнями, як і власне мовний модус роботи (увага до проблемних у наукових описах метафоричних моделей, безеквівалентної лексики, прецедентних імен), у тому числі зіставний, змушують глибше замислитися над досліджуваними явищами і процесами, що викликає деякі запитання та уточнення.

1. На нашу думку, більш детального авторського витлумачення потребує поняття «письменник-білінгв». Дослідниця свідомо того, що

питання про художній білінгвізм на сьогодні залишається до кінця не розв'язаним передусім через розмитість критеріїв, які виділяють для побудови типології двомовності в художній творчості, а також необхідність залучати до аналізу соціолінгвістичний, психолінгвістичний, культурологічний та інші аспекти. Водночас твердження М.М. Брик про те, що «письменник-білінгв – представник російської / англійської лінгвокультури з певним рівнем володіння турецькою мовою, знанням відповідної культури, яку він описує в своєму романі» (с. 39), потребує додаткової аргументації. Зокрема, дослідниця не деталізує, який саме «рівень володіння» іноземною мовою достатньо мати, а також не зазначає, чи є обов'язковим для письменника-білінгва продукування власних іншомовних художніх текстів.

2. У дослідженні вибудована чітка терміносистема, ключовим елементом якої є категорія «образ». У роботі цей термін витлумачується в контексті лінгвоімагології з опертям на одиницю «стереотип»: «образ “чужого” вивчається в імагології як стереотип національної свідомості....» (с.29), «образ іншого в імагології потрактовано як стереотип національної свідомості» (с.33). Зустрічаємо й інші випадки вживання поняття «стереотип» та похідних від нього назв, у тому числі в розширених номінаціях: «національно-культурні стереотипи у картинах світу» (с.18), «культурний стереотип» (с.29), «стереотипне ставлення» (с.47) тощо. Попри те, що в роботі акумулюються різновекторні думки науковців щодо дотичності понять «образ» і «стереотип» (В.В. Красних, У. Ліппмана та ін.), все ж хотілося б уточнити, яка авторська позиція стосовно співвіднесеності понять «образ», «національна свідомість», «картина світу» та «стереотип» та чи бралися до уваги напрацювання українських науковців, зокрема М. Шутової, яка досліджувала етнокультурні стереотипи в англійських та українських мовах. Цікаво також було б почути думку дисертантки щодо необхідності (у перспективі) введення до

терміносистеми вітчизняної лінгвоімагології понять «імаготип», «імагема», «імаготема» та ін., про які згадується в роботі (с. 81).

3. Вербалізовані образи Туреччини завдячують детальному дослідженню прецедентних феноменів як квантових інформаційних мовних одиниць у канві художнього тексту. У роботі цілком доречно цитовано і підтримано думку В.В.Красних про відкритість системи прецедентних феноменів (с.63). Отже, можемо передбачити, що запропоновані для аналізу прецедентні імена (антропоніми та топоніми), прецедентні артефакти, прецедентні обряди/звичаї/ритуали, прецедентні символи та прецедентні вислови не вичерпують прецедентну сферу досліджуваних творів. У цьому аспекті хотілося б уточнити, яким шляхом (індуктивним чи дедуктивним) рухалася дисертантка, формуючи власний перелік прецедентних феноменів, залучених до аналізу, і чи не залишилися поза дослідницькою увагою інші типи прецедентних імен.

Наголошуємо на тому, що висловлені зауваження швидше за все впливають із власного «бачення» можливого варіанта представлення результатів роботи і не знижують загальну позитивну оцінку дисертації. Вони спонукають до подальшої творчої праці та наукових дискусій. У авторки (і це найголовніше) є своя виважена концепція, позиція, власний науковий погляд на інтерпретацію досить непростих узагальнень і висновків, які переконливо засвідчують глибину аналізу і валідність результатів.

У підсумковій частині відгуку зазначимо, що рецензована дисертація – ґрунтовна наукова робота, яка має новітній, лінгвоімагологічний підхід до інтерпретації категорії «образ країни», у процесі якого беруться до уваги варіативні, авторські інтерпретації чужої культури крізь призму власного досвіду інкультурації. Робота є перспективною з позицій сучасного міждисциплінарного характеру мовознавчих студій і створює надійний простір для подальших

лінгвістичних пошуків. Матеріали дисертації можна використати в курсах із зіставного і загального мовознавства, у перекладацькій діяльності.

Вкажемо і на те, що основні результати дослідження повно відбито в публікаціях у наукових фахових виданнях, у тому числі – за межами країни. Автореферат уповні відповідає змісту дисертаційної роботи, відображає її ключові положення і концептуальні позиції. Наукова робота пройшла достатню апробацію.

Отже, дисертаційна робота Брик Марини Мурманівни «Вербалізація варіантів сприйняття образу Туреччини представниками російської та англійської лінгвокультур (на матеріалі романів письменників-білінгвів) відповідає «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 року та № 1159 від 30.12.2015 року), а її авторка Брик Марина Мурманівна цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,

завідувачка кафедри іноземної філології та перекладу

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного

торговельно-економічного університету

Н.Б. Іваницька